

The effective teaching factors from student's viewpoint based on grounded theory method

Mina Mehrabinia¹, Ahmad Khamesan^{2*},
Mohsen Ayati³

- 1) Masters Degree in Educational Psychology, University of Birjand
- 2) Associate Professor, Department of Psychology, University of Birjand
- 3) Associate Professor, Department of Education, University of Birjand

Received: 03/02/2022 Revised: 06/11/2022 Approved: 06/12/2022

Abstract

Teaching is the most important function of higher education system and its effectiveness is very important. Most effective teaching research has examined this issue with quantitative approach. Also, a limited number of studies have examined University students' perspectives qualitatively and through in-depth interviews, so the aim of this study is to examine the effective teaching based on grounded theory method. The statistical population of the study is successful and unsuccessful students of the fifth and higher semesters of University of Birjand. The reason for selecting fifth and upper semester students is their sufficient experience of how professors teach and the ability to distinguish effective and ineffective factors in effective teaching. 32 students of University of Birjand were selected by combined purposive sampling and were interviewed. Effective factors in effective teaching were identified in three sections: contextual factors (University facilities, education planning and classroom climate), causal factors (teacher role and student role) and consequences (student character change) and presented in a theoretical model. "Student's attracting" is detected as core concept of effective teaching. Effective teaching factors in priority order are new teaching methods, professor and student communication, class assignments, academic capabilities and student attracting. 3 major factors that lead to ineffective teaching are traditional teaching, large number of students and lack of expertise of professors. Based on findings, 30 strategies for effective teaching in higher education in 7 sections are presented, including: individual characteristics, use of technology and various teaching methods, monitoring and evaluation, guidance and motivation, teacher-student communication, class management and educational planning and educational and welfare facilities.

Keywords: effective teaching, grounded theory, student's attracting

* Corresponding author: akhamesan@birjand.ac.ir
Type: Research Article

عوامل تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان بر مبنای روش بنیادبخشی نظریه

مینا مهربانی‌نیا^۱، احمد خامسان^{۲*}، محسن آیتی^۳

- ۱) کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه بیرجند
- ۲) دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه بیرجند
- ۳) دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه بیرجند

دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۱ تجدیدنظر: ۱۴۰۱/۰۳/۲۱ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۲

چکیده

تدریس مهم‌ترین کارکرد نظام آموزش عالی است و اثربخشی آن اهمیت بسیاری دارد. پژوهش‌های انجام شده در زمینه تدریس اثربخش اکثراً با رویکرد کمی این موضوع را بررسی کرده‌اند، همچنین تعداد محدودی از پژوهش‌ها به بررسی دیدگاه دانشجویان به روش کیفی و با انجام مصاحبه‌های عمیق پرداخته‌اند، لذا هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل اثربخشی تدریس از دیدگاه دانشجویان و بر مبنای روش پژوهش بنیادبخشی نظریه است. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان موفق و ناموفق ترم پنجم و بالاتر دانشگاه بیرجند هستند. علت انتخاب دانشجویان ترم پنجم و بالاتر، تجربه کافی آن‌ها از نحوه تدریس اساتید و قدرت تشخیص عوامل مؤثر و غیرمؤثر در تدریس اثربخش هستند. ۳۲ نفر از دانشجویان دانشگاه بیرجند به روش نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی انتخاب و با آنان مصاحبه شد. بر اساس یافته‌ها عوامل مؤثر در تدریس اثربخش در سه بخش عوامل زمینه‌ای (امکانات دانشگاهی، برنامه‌ریزی آموزش و جو هم‌کلاسی‌ها)، موجبات علی (نقش استاد و نقش دانشجو) و پیامدها (تحول منش دانشجو) شناسایی و در قالب مدلی نظری ارائه شدند. «جذب دانشجو» مقوله‌ی مرکزی تدریس اثربخش شناسایی شده است. عوامل مؤثر در تدریس اثربخش به ترتیب اولویت روش‌های نوین تدریس، ارتباط استاد و دانشجو، تکالیف کلاسی، توان‌مندی علمی و جذب دانشجو هستند. سه عامل عمده‌ای که به تدریس غیراثربخش منجر می‌شوند تدریس سنتی، تعداد زیاد دانشجویان و عدم تخصص اساتید می‌باشند. براساس یافته‌ها، ۳۰ راهکار برای تدریس اثربخش در آموزش عالی در ۷ بخش شامل ویژگی‌های فردی، استفاده از تکنولوژی و شیوه‌های متنوع تدریس، نظارت و ارزشیابی، راهنمایی و ایجاد انگیزه، ارتباط استاد و دانشجو، مدیریت کلاس و برنامه‌ریزی آموزش، و امکانات آموزشی و رفاهی ارائه شده است.

کلید واژه‌ها: تدریس اثربخش، بنیادبخشی نظریه، جذب دانشجو

* نویسنده مسئول: akhamesan@birjand.ac.ir

نوع مقاله: پژوهشی

مقدمه

نقش نظام آموزش عالی در رشد و پیشرفت جوامع برجسته و انکارناشدنی است. تدریس مهمترین فعالیت آموزشی است و تدریس اثربخش¹ برای عملکرد کارآمد نظام‌های آموزشی و ارتقای کیفیت یادگیری از اهمیت بسزایی برخوردار است (Elzoubiani, 2020). امروزه به نظر می‌رسد شیوه‌های آموزشی سنتی ممکن است برای جامعه کنونی مناسب و اثربخش نباشند (McQueen, 2011)، از این رو شناسایی تدریس اثربخش در آموزش عالی موضوعی مورد توجه و چالش‌انگیز شده است و تعاریف متعدد موجود در این زمینه نیز نشان‌دهنده ابعاد متفاوت این مفهوم می‌باشند. به طور مثال Kyriacou (2009) تدریس اثربخش را توانایی اساتید در فراهم آوردن تجربه جهت کسب نتایج آموزش مطلوب تعریف می‌کند، به صورتی که دانشجویان در فرآیند تدریس درگیر فعالیت یادگیری شوند. Berliner (as cited in Marzano, 2007) تدریس اثربخش را ترکیبی پویا از تجربه و تخصص مدرس در مجموعه‌ی وسیعی از راهبردهای آموزشی به همراه درک عمیقی از تک‌تک فراگیران در کلاس و برآورده کردن نیازهای آن‌ها در زمان مناسب تعریف می‌کند.

تاکنون پژوهش‌های متعددی در زمینه تدریس اثربخش انجام شده است. بخشی از پژوهش‌ها با تمرکز بر ویژگی‌های اساتید اثربخش و بررسی دیدگاه آن‌ها به نتایجی دست یافته‌اند. Sameri (2019) در پژوهشی عوامل مؤثر بر تدریس اثربخش را از دیدگاه اساتید در پنج مقوله شامل ویژگی‌های شخصیتی و فردی، ویژگی‌های علمی و سواد، توانمندی در روابط انسانی و قدرت برقراری ارتباط، مهارت تدریس و مدیریت کلاس درس و مهارت ارزشیابی برشمرد. Abdolmaleki et al. (2019) نیز دریافتند 6 مؤلفه از جمله ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی معلمان، ویژگی‌های تخصصی، مهارت‌های تدریس، ارزشیابی آموزشی، کنش روان‌شناسان و مدیریت کلاس معلمان در تدریس، اثربخش است. Ramsden et al. (2007) به عواملی چون تجربه تدریس و تعهد نسبت به یادگیری دانشجویان دست یافته‌اند. Talebzade Shoshtari et al. (2017) در پژوهشی کیفی و با روش بنیادبخشی نظریه، عوامل مؤثر در تدریس اثربخش را در سه دسته کلی عوامل بافتی (بافت خرد و کلان)، عوامل علی (ویژگی‌های فردی، توان‌مندی در بعد علمی و توان‌مندی در بعد روابط انسانی) و پیامدها عنوان نموده‌اند. مقوله محوری در این پژوهش، توانایی مدرس در انتقال توان‌مندی‌ها و ویژگی‌های خود به دانشجویان است. در پژوهش Mohaddesi et al. (2012) حیطه روش تدریس از دیدگاه اساتید و حیطه توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره از دیدگاه دانشجویان جزء مهم‌ترین حیطه‌های

تأثیرگذار بر تدریس اثربخش هستند. در پژوهش Asady et al. (2015) مولفه‌های اساسی تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید شامل «مهارت‌های آموزشی و منش فردی، خصوصیات اخلاقی و عوامل ارتباطی» بوده‌اند. Abdi et al. (2011) بر پایه نتایج پژوهش خود دریافتند میان دانش فراشناختی اعضای هیأت علمی با اثربخشی تدریس آن‌ها رابطه معناداری وجود دارد. Neeknsahaan et al. (2010) به بررسی نقش محتوای مناسب پرداخته و دریافتند اساتید برای مناسب کردن محتوای درسی بر مقوله‌هایی همچون تکراری نبودن مطالب درسی، ارائه دروس به صورت عملی، ارائه محتوا به صورت غنی، متناسب کردن محتوا با علائق دانشجویان و انعطاف‌پذیری محتوا تأکید دارند.

در دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها دیدگاه دانشجویان به‌عنوان افرادی که در فرآیند تدریس با اساتید خود مشارکت سازنده دارند و به طور مستقیم درگیر فرآیند یادگیری می‌باشند، بررسی شده است. از جمله پژوهش Islamian et al. (2017) که نشان داد عملکرد استادان در کاربست معیارهای تدریس اثربخش، نقش بسیار مهمی در سطح روحیه علمی دانشجویان دارد. پژوهش‌های Sloan et al. (1996) که تماس بیشتر با دانشجویان، الگوی مثبت بودن، ارتباط تشویق‌کننده و سازمان‌دهی خوب فعالیت‌ها را به‌عنوان مهم‌ترین ویژگی‌های اساتید اثربخش از دیدگاه دانشجویان معرفی کرده‌اند. Kelly (2007) دانش، بازخورد و مهارت‌های ارتباطی مدرس را به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در تدریس اثربخش بیان کرده است. Abedini et al. (2010) نشان دادند مهم‌ترین ویژگی‌های استاد به ترتیب شیوایی بیان، خوشرویی و تسلط به موضوع تدریس می‌باشد. Najafi kolyaee et al. (2011) درون مایه‌های اصلی تدریس مؤثر را آمادگی، پویایی، ارزش‌گذاری، ویژگی‌های فردی استاد، سازماندهی، ارزشیابی، کاربردی و منابع معرفی کرده است. نقش روش‌های ارزشیابی اساتید در اثربخشی تدریس آنان نیز در پژوهش Alharbi and Surur (2019) مورد تأکید بوده است.

بر مبنای نتایج پژوهش‌ها تدریس اثربخش اساتید و رویکرد عمیق دانشجویان نسبت به یادگیری، از مهمترین عوامل تعیین‌کننده کیفیت یادگیری دانشجویان هستند (Bobe & Cooper, 2020) و با توجه به اهمیت تدریس در نظام آموزش عالی و نقش تأثیرگذار آن در جامعه لزوم شناسایی تدریس اثربخش و اعمال آن در نظام آموزش عالی کشور ضروری است. از آنجایی که دانشجویان می‌توانند در طراحی یک دوره آموزشی اثربخش نقش مؤثری ایفا نموده و در انجام سنجش اثربخش نیز به خوبی مشارکت نمایند (Erdugan, 2020). بررسی دیدگاه دانشجویان در زمینه تدریس اثربخش در شناسایی ابعاد و

¹ Effective teaching

روش نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی یا مختلط^۳ انتخاب شدند. در نمونه‌گیری هدفمند ترکیبی، ابتدا واحدهای جامعه مورد مطالعه در طبقه‌های همگنی گروه‌بندی شدند، این بخش نمونه‌گیری معادل نمونه‌گیری هدفمند طبقه‌ای می‌باشد. در ادامه نیز از هر یک از طبقه‌ها یعنی دانشجویان موفق و ناموفق دانشکده‌های علوم تربیتی، مهندسی، کشاورزی، ادبیات و علوم دانشگاه بیرجند، نمونه‌هایی به روش تصادفی انتخاب شدند. داده‌های پژوهش از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته در شرایطی یکسان توسط پژوهشگر جمع‌آوری و ضبط گردید. مدت زمان مصاحبه‌ها از ۲۰ تا ۴۰ دقیقه متغیر بود.

تحلیل داده‌ها با استفاده از فرآیند کدگذاری^۴ صورت گرفته است. کدگذاری قلب فرآیند بنیادبخشی نظریه می‌باشد (Strauss & Corbin, 2008). کدگذاری و تحلیل داده‌ها در سه مرحله‌ی تحلیل اولیه (کدگذاری باز^۵ و کدگذاری متمرکز^۶)، تحلیل ثانویه (کدگذاری محوری^۷) و تحلیل نهایی (کدگذاری انتخابی^۸) انجام شد. با جمع‌آوری داده‌های حاصل از اولین مصاحبه‌ها، تحلیل اولیه‌ی داده‌ها شروع و با استفاده از کدگذاری باز یا مبنا، داده‌ها خط به خط بازنگری و به هر جمله کد یا برچسبی داده شد. به‌عنوان نمونه‌ای از کدگذاری باز، مصاحبه‌شونده شماره ۳۰ بیان کردند:

«استاد که میاد سر کلاس باید ظاهر تمیزی داشته باشه چون واقعاً خیلی مؤثره، باید به دوستی با دانشجو به وجود بیاره و طوری دانشجو رو جذب کنه که دانشجو بگه بخاطر استاد سر کلاس میام نه بخاطر نمره».

از کدهای باز استخراج شده در این مرحله می‌توان به «ظاهر تمیز استاد»، «دوستی با دانشجو» و «جذب دانشجو» اشاره کرد. بعد از انجام کدگذاری اولیه و ایجاد تعداد زیادی کد توصیفی، داده‌ها در طبقه‌های مفهومی گسترده‌تری به نام مقوله متمرکز می‌شوند. به‌عنوان نمونه، از کدهای باز «پیش‌خوانی کردن درس، مروری بر جلسه‌ی قبل، سؤال پرسیدن، گوش دادن فعال، دنبال مطالب بودن، و مشارکت در بحث‌های کلاسی»، کد متمرکز «فعالیت دانشجو» استخراج شده است.

در کدگذاری محوری با برقراری پیوند بین مقوله‌های ایجاد شده اطلاعات به شیوه‌ی جدیدی به یکدیگر مرتبط شدند. به‌عنوان نمونه از مقوله‌های متمرکز «توان‌مندی علمی، تعهد شغلی، اخلاق استاد، به روز بودن، نظم استاد، آمادگی استاد، آراستگی ظاهر، توان‌مندی عملی، لحن و گفتار و توان‌مندی

مولفه‌های آن در آموزش عالی نقش بسزایی خواهد داشت و می‌تواند به ارائه راهکارهایی برای اساتید در راستای بهبود تدریس بیانجامد. از آنجایی که بیشتر پژوهش‌های انجام شده در این زمینه با رویکرد کمی و با اجرای پرسشنامه‌هایی با گویه‌های ثابت و مشخص انجام شده‌اند، ممکن است در پژوهش‌های پیشین برخی عوامل مؤثر در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان نادیده گرفته شده و مجال طرح و بررسی نیافته باشند. لذا در پژوهش حاضر دیدگاه دانشجویان در زمینه عوامل مؤثر در تدریس اثربخش با رویکردی کیفی و با پرسش‌های پژوهشی زیر بررسی شده است:

۱. تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان موفق و ناموفق چیست و چگونه تعریف می‌شود؟
۲. عوامل مؤثر در تدریس اثربخش از نظر دانشجویان چه عواملی هستند؟
۳. از نظر دانشجویان چه عواملی منجر به غیراثربخش شدن تدریس می‌شوند؟
۴. عوامل مؤثر در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان چگونه اولویت‌بندی می‌شوند؟

روش

پژوهش حاضر پژوهشی کیفی و با روش بنیادبخشی نظریه^۱ می‌باشد. بنیادبخشی نظریه ریشه در مکتب تعامل نمادین^۲ دارد و بیش از آنکه یک روش پژوهش باشد، یک الگوی پژوهش است و امکان ظهور روش‌شناسی پژوهش را فراهم می‌سازد. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان موفق و ناموفق ترم پنجم و بالاتر دانشگاه بیرجند هستند. علت انتخاب دانشجویان ترم پنجم و بالاتر، تجربه کافی آن‌ها از نحوه تدریس اساتید و قدرت تشخیص عوامل مؤثر و غیرمؤثر در تدریس اثربخش می‌باشد. اطلاعات لازم در این زمینه از آموزش دانشکده‌های علوم تربیتی، مهندسی، کشاورزی، ادبیات و علوم دانشگاه بیرجند استخراج شد. از طرف دیگر به علت این که تصور می‌شد ممکن است دیدگاه دانشجویان موفق و دانشجویان ناموفق و ادراک آنان از تدریس اثربخش متفاوت باشد و لازم بود برآیند خوبی از نتایج به دست آید، گروه دانشجویان موفق و ناموفق که ۱۰٪ معدل کل بالا و ۱۰٪ معدل کل پایین ورودی‌های موردنظر دانشکده‌ی خود را تشکیل داده بودند، به‌عنوان جامعه‌ی پژوهش انتخاب شدند. تعداد این دانشجویان در مجموع ۷۱۰ نفر بودند که ۳۲ نفر از این تعداد با

⁶ Focus coding

⁷ Axial coding

⁸ Selective coding

¹ Grounded theory

² Symbolic Interactionism

³ Combination or Mixed Purposeful Sampling

⁴ Coding

⁵ Open coding

در مجموع از کل تعاریف ارائه شده می‌توان به وجود «رابطه بین استاد و دانشجو»، «ایجاد تدریس تعاملی و مشارکتی در کلاس»، «درگیر کردن دانشجو» و «آمادگی و فعالیت دانشجویان» در امر تدریس اشاره کرد و «تدریس تعاملی در کلاس درس» بیشتر از سایر عوامل در دو گروه مورد تاکید قرار گرفته است. سایر عوامل ذکر شده توسط دو گروه نیز بخشی از تدریس اثربخش می‌باشند از جمله ارائه مطالب روز، داشتن فن بیان، توضیح کاربردی مطالب، تدریس متناسب با سطح درک دانشجویان، یادگیری در کلاس، با تمام وجود درس دادن، جذب دانشجو، ایجاد انگیزه در دانشجو، برخورد محترمانه با دانشجو، استفاده از تکنولوژی روز، مدیریت کلاس و استفاده از روش‌های مختلف تدریس. از مجموع تعاریف می‌توان نتیجه گرفت:

«تدریس اثربخش تدریسی است برانگیزنده و تعاملی که در آن اساتید با برقراری ارتباط و درگیر کردن دانشجویان متناسب با سطح شناختی آن‌ها و با استفاده از روش‌های نوین تدریس به جذب دانشجویان برای رسیدن به اهداف آموزشی می‌پردازند.»

سؤال دوم پژوهش: عوامل مؤثر در تدریس اثربخش از نظر دانشجویان چه عواملی هستند؟

در پژوهش حاضر دانشجویان در زمینه‌ی عوامل مؤثر در تدریس اثربخش به عوامل متعددی اشاره کردند که شامل ۴۹ مقوله بودند. در کدگذاری محوری ۱۸ مقوله کلی‌تر از آن‌ها استخراج شد. این مقوله‌ها در جدول شماره ۱ آورده شده‌اند.

پژوهشی، «مقوله‌ی محوری «تدریس باکیفیت» استخراج شده است. کدگذاری انتخابی آخرین مرحله‌ی تحلیل بود، در این مرحله با کدگذاری انتخابی و مشخص شدن مقوله‌ی مرکزی و برقراری پیوند بین مقوله‌ها، مدل نظری شکل گرفت.

یافته‌ها

با توجه به ماهیت کیفی پژوهش، یافته‌ها و بحث‌های مرتبط به آن‌ها در یک بخش ارائه می‌شود، تا یافته‌های پژوهش بهتر درک شوند. نتیجه‌گیری کلی از یافته‌ها و ارائه‌ی راهکارها در بخش بعدی مقاله ارائه شده‌اند.

سؤال اول پژوهش: تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان موفق و ناموفق چیست و چگونه تعریف می‌شود؟

از آنجایی که احتمال می‌رفت موفقیت تحصیلی دانشجویان بر دیدگاه آن‌ها در رابطه با عوامل مؤثر در تدریس اثربخش تأثیرگذار باشد، دو گروه دانشجویان موفق و ناموفق انتخاب شدند. بر اساس یافته‌ها تفاوت چشم‌گیری بین نتایج به دست آمده از دانشجویان موفق و ناموفق وجود ندارد و افراد متناسب با نظر و سلیقه‌ی شخصی خود به تعاریفی از تدریس اثربخش و عوامل مؤثر در آن اشاره می‌کنند. تجزیه و تحلیل انجام شده در پاسخ به سؤال دوم پژوهش به‌طور کاملاً مستند و مستدل عدم تفاوت را نشان داد، از این رو با توجه به شباهت کلی پاسخ دانشجویان دو گروه و برای رعایت اصل صرفه‌جویی در فرآیند پژوهش، تجزیه و تحلیل داده‌های هر دو گروه دانشجویان موفق و ناموفق با صرف‌نظر از مقایسه، به صورت یک نمونه واحد انجام شد. با بررسی مجموعه پاسخ‌های دو گروه دانشجویان موفق و ناموفق مشخص شد بسیاری از تعاریف ارائه شده در دو گروه دارای وجوه مشترکی می‌باشند. به‌عنوان نمونه دانشجوی موفق، تدریس اثربخش را به صورت زیر تعریف می‌کند:

«تدریس اثربخش تدریسی هست که اساتید مطالب درسی روز رو با توجه به رشته، به صورت کاربردی، با فن بیان مناسب و متناسب با درک کلی دانشجویان ارائه کنند.»

و در نمونه‌ای دیگر دانشجوی ناموفق تدریس اثربخش را این‌گونه تعریف می‌کند:

«تدریس اثربخش تدریسی که مشارکت دانشجو رو داشته باشه، اخلاق استاد هم مهمه و اون چیزی که نیاز دانشجو هست باید گفته بشه.»

جدول ۱: مقوله‌های محوری (عوامل) مؤثر در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

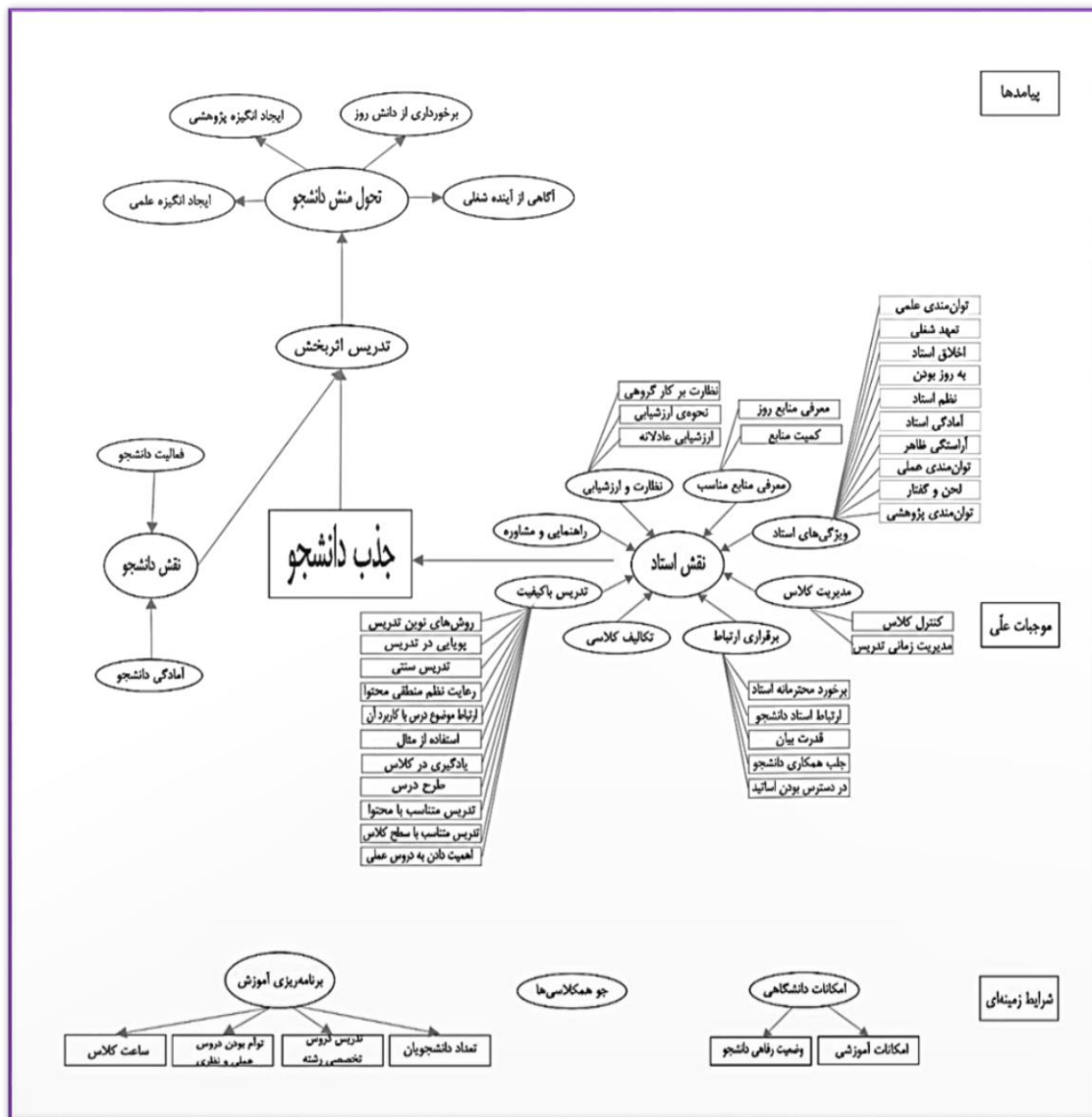
تحلیل اولیه: کدگذاری متمرکز	تحلیل ثانویه: کدگذاری محوری	تحلیل اولیه: کدگذاری متمرکز
ویژگی‌های استاد	توان‌مندی علمی	روش‌های نوین تدریس
تعهد شغلی		پویایی در تدریس
اخلاق استاد		تدریس سنتی
به روز بودن		رعایت نظم منطقی محتوا
نظم استاد		یادگیری در کلاس
آمادگی استاد		ارتباط موضوع درس با کاربرد آن
آراستگی ظاهر		استفاده از مثال
توان‌مندی عملی		طرح درس
لحن و گفتار		تدریس متناسب با محتوا
توان‌مندی‌های پژوهشی		تدریس متناسب با سطح کلاس
برخورد محترمانه استاد	برقراری ارتباط	تعداد دانشجویان
ارتباط استاد و دانشجو		تدریس دروس تخصصی رشته
قدرت بیان		توأم بودن دروس عملی و نظری مرتبط
جلب همکاری دانشجو		ساعت کلاس
در دسترس بودن استاد		
کنترل کلاس	مدیریت کلاس	نظارت بر کار گروهی
مدیریت زمانی تدریس		نظارت و ارزشیابی
		نحوه‌ی ارزشیابی
		ارزشیابی عادلانه
امکانات آموزشی	امکانات دانشگاهی	معرفی منابع روز
وضعیت رفاهی دانشجو		معرفی منابع مناسب
		کمیت منابع
تکالیف کلاسی	تکالیف کلاسی	راهنمایی و مشاوره
		راهنمایی و مشاوره
جذب دانشجو	جذب دانشجو	جو هم‌کلاسی‌ها
		جو هم‌کلاسی‌ها

مدیریت کلاس، تکالیف کلاسی و راهنمایی و مشاوره) و نقش دانشجو (آمادگی دانشجو و فعالیت دانشجو) می‌باشند و در بخش پیامدها شامل تحول منش دانشجو (آشنایی با آینده شغلی، برخورداری از دانش روز، ایجاد انگیزه علمی و ایجاد انگیزه پژوهشی) می‌باشند. از میان مقوله‌های محوری ایجاد شده در پژوهش، مقوله‌ی جذب دانشجو به‌عنوان مقوله‌ی مرکزی شناخته شد. از دیدگاه دانشجویان برای دستیابی به یک تدریس اثربخش، استاد باید بتواند دانشجو را جذب کند. مدل یا الگوی حاصل از نتایج پژوهش در شکل شماره ۱ آورده شده است.

در تحلیل نهایی، با استفاده از کدگذاری انتخابی و مشخص کردن مقوله مرکزی، الگوی تدریس اثربخش بر مبنای دیدگاه دانشجویان طراحی شد. مدل تدوینی سه بُعدی و متشکل از شرایط زمینه‌ای، موجبات علی و نتایج می‌باشد. مقوله‌ی مرکزی «جذب دانشجو» است که با پوشش دادن تمام ابعاد نقش استاد، عامل ایجاد کننده تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان شناخته شده است.

مقوله‌های برگرفته از دیدگاه دانشجویان در بخش شرایط زمینه‌ای شامل امکانات دانشگاهی (امکانات آموزشی و وضعیت رفاهی دانشجو)، برنامه‌ریزی آموزش (تعداد دانشجویان، تدریس دروس تخصصی رشته، توأم بودن دروس عملی و نظری مرتبط و ساعت کلاس) و جو هم‌کلاسی‌ها، می‌باشند؛ در بخش عوامل علی شامل نقش استاد (ویژگی‌های استاد، تدریس باکیفیت، جذب دانشجو، معرفی منابع مناسب، نظارت و ارزشیابی، برقراری ارتباط،

شکل ۱: مدل عوامل مؤثر در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان بر مبنای بنیادبخشی نظریه

اثربخش را این بار به شکل معکوس بیان می‌کردند که در ادامه به ذکر نمونه‌ای از آن‌ها پرداخته می‌شود. به‌عنوان نمونه مصاحبه‌شونده شماره ۱۸ در ارتباط با عدم رعایت نظم منطقی محتوا بیان کردند:

«استادی که مطالب رو به صورت پراکنده می‌گه نمی‌تونه مطالب رو به دانشجو بفهمونه برای همین دانشجو هم دیگه رغبتی به اون درس نداره».

سؤال چهارم پژوهش: عوامل مؤثر در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان چگونه اولویت‌بندی می‌شوند؟

سؤال سوم پژوهش: از نظر دانشجویان چه عواملی منجر به غیراثربخش شدن تدریس می‌شود؟

در اکثر پژوهش‌ها به عواملی که موجب غیراثربخش شدن تدریس می‌شوند توجهی نشده و اطلاعات قابل‌ذکری در این زمینه وجود ندارد، در صورتی که شناسایی و حذف این عوامل از سیستم آموزشی می‌تواند اساسی برای بهبود تدریس و اثربخشی آن باشد. در پژوهش حاضر دانشجویان هم‌زمان با عوامل تدریس اثربخش به عواملی که منجر به تدریس غیراثربخش می‌شوند نیز اشاره می‌کردند و زمانی هم که به صورت اختصاصی سؤال مربوط به عواملی که موجب غیراثربخشی تدریس می‌شوند از مصاحبه‌شوندگان پرسیده می‌شد، مجدد عوامل مؤثر در تدریس

غیراثربخش به تفکیک آورده شده است. جدول شماره ۲ اولویت‌بندی عوامل مؤثر در تدریس اثربخش و عوامل غیراثربخش از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش در شرایط زمینه‌ای را نشان داده است.

به منظور دستیابی به اولویت‌بندی عوامل مؤثر در تدریس اثربخش، با محاسبه فراوانی عوامل مورد اشاره به ترتیب فهرستی از عوامل از بیشترین تا کمترین فراوانی تنظیم شد. در ادامه با ایجاد جدولی اختصاصی مربوط به شرایط زمینه‌ای، موجبات علی و پیامدها، اولویت‌بندی عوامل مؤثر در تدریس اثربخش و عوامل

جدول ۲: اولویت‌بندی شرایط زمینه‌ای در تدریس اثربخش

اولویت	عوامل مؤثر در تدریس اثربخش	فراوانی	اولویت	عوامل غیراثربخش در تدریس	فراوانی
۱	امکانات آموزشی	۱۳	۱	عدم امکانات آموزشی	۲۷
۲	ساعت کلاس	۷	۲	تعداد زیاد دانشجویان و ساعت کلاس نامناسب	۹
۳	وضعیت رفاهی دانشجو	۶	۳	تدریس دروس تخصصی غیرمرتبط با رشته اساتید	۸
۴	توأم بودن دروس عملی و نظری مرتبط	۵	۴	جو منفی همکلاسی‌ها	۷
۵	جو همکلاسی‌ها	۱	۵	عدم وضعیت رفاهی دانشجو	۲

جدول شماره ۳ اولویت‌بندی پیامدهای حاصل از تدریس اثربخش را از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش نشان داده است.

جدول ۳: اولویت‌بندی پیامدهای تدریس اثربخش

اولویت	عوامل مؤثر در تدریس اثربخش	فراوانی	اولویت	عوامل غیراثربخش در تدریس	فراوانی
۱	ایجاد انگیزه پژوهشی	۱۹	۱	عدم ایجاد انگیزه پژوهشی	۵
۲	ایجاد انگیزه علمی	۱۸	۲	عدم ایجاد انگیزه علمی	۳
۳	آگاهی از آینده شغلی	۸	۳	آگاهی ندادن از آینده شغلی	۲
۴	برخورداري از دانش روز	۷			

در جدول شماره ۴ اولویت‌بندی موجبات علی در تدریس اثربخش با توجه به دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش نشان داده شده است.

جدول ۴: اولویت‌بندی عوامل علی در تدریس اثربخش

اولویت	عوامل مؤثر در تدریس اثربخش	فراوانی	اولویت	عوامل غیراثربخش در تدریس	فراوانی
۱	روش‌های نوین تدریس	۶۸	۱	عدم تعهد شغلی	۴۲
۲	ارتباط استاد و دانشجو	۳۸	۲	ارزشیابی ناعادلانه	۳۹
۳	تکالیف کلاسی	۳۲	۳	برخورد نامناسب استاد	۳۴
۴	توان‌مندی عملی	۳۰	۴	روش سنتی تدریس	۲۹
۵	جذب دانشجو	۲۲	۵	عدم توان‌مندی علمی	۲۷
۶	برخورد محترمانه استاد	۲۱	۶	اخلاق نامناسب استاد و عدم پویایی در تدریس	۲۰
۷	اخلاق استاد	۲۰	۷	عدم قدرت بیان و عدم کنترل کلاس	۱۷
۸	قدرت‌بیان و مدیریت‌زمانی تدریس	۱۸	۸	تکالیف کلاسی نامناسب	۱۵
۹	به‌روز بودن استاد و فعالیت دانشجو	۱۷	۹	عدم معرفی منابع روز	۱۱
۱۰	آمدگی دانشجو	۱۶	۱۰	کمیت نامناسب منابع و عدم آمادگی استاد	۱۰
۱۱	جلب همکاری دانشجو، ارزشیابی عادلانه، یادگیری در کلاس، تعهد شغلی، کنترل کلاس و رعایت نظم منطقی محتوا	۱۵	۱۱	عدم رعایت نظم منطقی محتوا	۸
۱۲	اهمیت دادن به دروس عملی	۱۳	۱۲	عدم استفاده از روش‌های نوین تدریس	۷
۱۳	استفاده از مثال	۱۲	۱۳	عدم نظم استاد، عدم نظارت بر کار گروهی، عدم ارتباط استاد - دانشجو و لحن نامناسب	۶
۱۴	پویایی در تدریس و آراستگی ظاهر	۱۱	۱۴	ارزشیابی نامناسب	۵

ادامهٔ جدول ۴: اولویت‌بندی عوامل علی در تدریس اثربخش

اولویت	عوامل مؤثر در تدریس اثربخش	فراوانی	اولویت	عوامل غیراثربخش در تدریس	فراوانی
۱۵	نظم استاد و ارتباط موضوع درس با کاربرد آن	۱۰	۱۵	عدم راهنمایی و مشاوره، به روز نبودن، عدم توان‌مندی عملی و ارتباط نداشتن موضوع درس با کاربرد آن	۴
۱۶	تدریس متناسب با محتوا	۸	۱۶	عدم آمادگی دانشجو، عدم توان‌مندی پژوهشی، اهمیت ندادن به دروس عملی، عدم تدریس متناسب با سطح کلاس و نداشتن طرح درس	۳
۱۷	نحوه‌ی ارزشیابی، توان‌مندی عملی، طرح درس و راهنمایی و مشاوره	۷	۱۷	عدم فعالیت دانشجو، جلب نکردن همکاری دانشجو، در دسترس نبودن استاد، به روز نبودن، عدم یادگیری در کلاس و استفاده نکردن از مثال	۱
۱۸	در دسترس بودن استاد	۶			
۱۹	آمادگی استاد	۵			
۲۰	توان‌مندی پژوهشی و لحن و گفتار	۴			
۲۱	تدریس متناسب با سطح کلاس	۲			
۲۲	کمیت منابع و نظارت بر کارگروهی	۱			

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش عوامل مؤثر در تدریس اثربخش در بین دانشجویان دانشگاه بیرجند با روش کیفی و به شکل عمیق‌تری مورد بررسی قرار گرفتند و به منظور تشخیص تفاوت بین دیدگاه دانشجویان موفق و ناموفق در زمینهٔ عوامل مؤثر در تدریس اثربخش، دو گروه دانشجویان موفق و ناموفق، جامعه و نمونهٔ پژوهش را تشکیل دادند. در مرحلهٔ جمع‌آوری داده‌ها این نتیجه‌گیری حاصل شد که همه دانشجویان چه موفق و چه ناموفق براساس دیدگاه و سلیقه شخصی خود به ارائه تعاریف و عوامل مؤثر در تدریس اثربخش می‌پردازند و در یافته‌ها بر اساس موفقیت یا عدم موفقیت تحصیلی دانشجویان تفاوتی دیده نشد.

از مجموع تعاریف ارائه شده برای تدریس اثربخش در پژوهش حاضر می‌توان نتیجه گرفت: «تدریس اثربخش تدریسی است برانگیزنده و تعاملی که در آن اساتید با برقراری ارتباط و درگیر کردن دانشجویان متناسب با سطح شناختی آن‌ها و با استفاده از روش‌های نوین تدریس به جذب دانشجویان برای رسیدن به اهداف آموزشی می‌پردازند». یافته‌های حاصل از پژوهش (Talebzade Shoshtari et al. (2017 نیز نشان دادند که تدریس اثربخش پدیده‌ای دو بُعدی است که همزمان به نیازهای علمی و پرورشی دانشجویان توجه دارد و به این صورت تعریف شده است: «تدریس اثربخش، تدریسی است که همزمان نیازهای علمی و نیازهای پرورشی دانشجویان را برطرف می‌کند». (Mahmodi et al. (2019 در پژوهشی پرسشنامهٔ تدریس اثربخش آموزگاران را تدوین و اعتباریابی نمودند که ۸ عامل از جمله جامع‌نگری در تدریس، شناسایی و حل مشکلات یادگیری، طرح درس، ایجاد جو یادگیری، ارزشیابی، ایجاد روحیه و جو مثبت

در کلاس، مدیریت زمان و استفاده از تقویت‌کننده‌های مثبت به عنوان مهم‌ترین عوامل در تدریس اثربخش شناسایی شد. در پژوهش حاضر عواملی که منجر به غیراثربخش شدن تدریس می‌شوند نیز بررسی و شناسایی شدند. مواردی که به‌عنوان عوامل غیراثربخش در تدریس مطرح شدند عمدتاً همان عوامل مؤثر در تدریس اثربخش بودند که به شکل عکس بیان شدند. علاوه بر این عوامل مشترک، سه عامل «روش سنتی تدریس»، «تعداد زیاد دانشجویان» و «تدریس دروس غیرمرتبط با رشته» اختصاصاً به عوامل غیراثربخش در تدریس اشاره داشتند.

تدریس سنتی: دانشجویان شرکت‌کننده در این پژوهش بیان داشتند که اساتید با ارائهٔ تدریسی استادمحور سعی در انتقال اطلاعات خود به دانشجویان دارند و دانشجویان نیز دریافت‌کنندگان صرف اطلاعات بوده و هیچ تعاملی بین آن‌ها و اساتید برقرار نمی‌شود. (McKeown (2011 معتقد است که امروزه فراگیران تشویق می‌شوند تا دانش خود را از طریق مشارکت فعال در فرآیند یادگیری بسازند. یافته‌های این بخش از پژوهش با نتایج پژوهش (Panjehpour and Ataee (2012 در رابطه با اثربخشی روش آموزشی مسأله‌محور نسبت به روش استادمحور همخوانی دارد.

تعداد زیاد دانشجویان و شلوغ بودن کلاس‌ها: این عامل با تأثیر غیرمستقیم خود بر تدریس باعث کاهش اثربخشی تدریس می‌شود. در جامعهٔ کنونی با افزایش چشم‌گیر تعداد دانشجویان در دانشگاه‌ها وضعیت آموزش به چالش کشیده شده است و در چنین محیط‌هایی مدرسان تنها مسئول آموختن دروس نمی‌باشند بلکه در برابر نحوه یادگیری فراگیران نیز مسئول هستند و با تعدد دانشجویان این امر امکان‌پذیر نمی‌باشد. بر اساس نتایج پژوهش

عوامل مؤثر در اثربخشی تدریس از دیدگاه فراگیران است. Abedini Baltork et al. (2020) به مواردی از جمله تسلط مدرس بر موضوع، بیان انتظارات آموزشی روشن، قدرت رهبری و اداره کلاس و مشارکت فعال دانشجویان در فرایند تدریس به عنوان عوامل مؤثر بر تدریس اثربخش اشاره کردند.

براساس یافته‌های پژوهش حاضر، دانشجویان استفاده از روش‌های نوین تدریس را با بیشترین تکرار به‌عنوان مهم‌ترین اولویت تدریس اثربخش معرفی کرده‌اند که با نتایج پژوهش Mirzaei and Azizian (2012) در زمینه ارزیابی روش‌های آموزشی دوجانبه و تکلیف‌محور (پروژه‌ها) نسبت به شیوه سخنرانی یک‌سویه و رضایت دانشجویان از روش‌های تدریس دوجانبه و تکلیف‌محور همخوانی داشته است. در مطالعه دیگری به منظور مقایسه تأثیر تدریس به روش سخنرانی و مباحثه بر میزان یادگیری و رضایت دانشجویان (Safari et al. 2006) به این نتیجه رسیدند که میزان یادگیری دانشجویان در روش مباحثه بیشتر از روش سخنرانی بوده است که با یافته‌های این بخش همخوانی دارد.

ارتباط استاد-دانشجو در اولویت دوم عوامل مؤثر در تدریس اثربخش قرار دارد. در پژوهش‌های متعددی به ارتباط بین استاد و دانشجو به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در تدریس اثربخش اشاره کرده‌اند از جمله پژوهش‌های Poonyakanok et al. (1986)، Kelly (2007)، Rama, Gurney (2007)، Talebzade Shoshtari et al. (2012)، Al-Ani et al. (2012) و Siamian et al. (2013) که در اشاره به ارتباط بین استاد و دانشجو عناوینی چون توان‌مندی ارتباطی، مهارت‌های ارتباطی، قدرت ارتباط، توانایی ایجاد ارتباط را به کار برده‌اند.

در پژوهش Schonwetter et al. (2006) عامل ارتباط استاد-دانشجو جزء اولین اولویت‌های تدریس اثربخش می‌باشد. از طرف دیگر بررسی نتایج پژوهش‌های مقایسه‌ای از دیدگاه اساتید و دانشجویان در این زمینه نشان داده است از دیدگاه این دو گروه عامل ارتباط استاد-دانشجو از نظر اولویت‌بندی یکسان نمی‌باشد به صورتی که در پژوهش Ramezani and Dortaj (2009) از دیدگاه دانشجویان ارتباط بین فردی در اولین اولویت و از دیدگاه مدرسین ارتباط بین فردی چهارمین و آخرین اولویت را به خود اختصاص داده است. طبق یافته‌های پژوهش Mohaddesi et al. (2012) حیطه روش تدریس از دیدگاه اساتید و حیطه توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره از مهم‌ترین عوامل مؤثر در تدریس اثربخش می‌باشند.

تکالیف کلاسی به‌عنوان سومین عامل مطرح شده موجب مشارکت آنان در درس موردنظر می‌شود. یافته‌های پژوهشی

Roshan (2011) اکثریت دانشگاه‌های کشور بیش از ظرفیت بهینه به پذیرش دانشجو اقدام کرده‌اند، به صورتی که نسبت تعداد دانشجوی موجود به مطلوب در سطح وزارت علوم معادل ۲/۷ می‌باشد.

تدریس دروس تخصصی غیرمرتبط با رشته: این عامل باعث می‌شود دانشجویان به دلیل معلومات و تجربه محدود اساتید نتوانند اطلاعات کاملی کسب کنند. این یافته با نتایج پژوهش Mozaffari et al. (2010) در ارتباط با ویژگی‌های حرفه‌ای تدریس اثربخش و استفاده مناسب از دانش پایه یا درس تخصصی و میزان تسلط مدرس به درس همخوانی دارد. در سایر پژوهش‌ها نیز به صورت مکرر به لزوم توان‌مندی علمی و تسلط اساتید اشاره شده است.

بر اساس یافته‌ها عوامل مؤثر در تدریس اثربخش در سه بخش عوامل زمینه‌ای (امکانات دانشگاهی، برنامه‌ریزی آموزش و جو هم‌کلاسی‌ها)، موجبات علی (نقش استاد و نقش دانشجو) و پیامدها (تحول منش دانشجو) شناسایی و در قالب مدلی نظری ارائه شدند. «جذب دانشجو» از جمله عواملی بود که دانشجویان به صورت مستقیم و غیرمستقیم به آن اشاره داشتند و آن را به‌عنوان عاملی بنیادی به منظور اثربخشی تدریس معرفی کردند، از این رو در مدل ارائه شده از عوامل مؤثر در تدریس اثربخش مقوله‌ی جذب دانشجو به‌عنوان مقوله‌ی مرکزی در میان ابعاد مختلف نقش استاد در تدریس اثربخش، شناسایی و در نظر گرفته شده است.

دانشجویان به ترتیب ۵ عامل «روش‌های نوین تدریس، ارتباط استاد و دانشجو، تکالیف کلاسی، توان‌مندی علمی استاد و جذب دانشجو» را به‌عنوان عوامل مؤثر در تدریس اثربخش مطرح کرده‌اند. در پژوهش Raadabadi et al. (2013) «بیان شیوه، ساده و انتقال شفاف و واضح مطالب درسی» دارای بیشترین اهمیت و اولین اولویت از دیدگاه دانشجویان می‌باشد و معیارهای «دسترسی آسان به استاد در خارج از کلاس» و «ارزشیابی دانشجویان در هر جلسه، میان‌ترم و پایان‌ترم» دارای پایین‌ترین اولویت معرفی شده‌اند. بر اساس نتایج پژوهش Alzobiani (2020) نیز مهم‌ترین مؤلفه‌های تدریس اثربخش از دیدگاه فراگیران در درجه نخست مهارت‌های آموزشی و در درجه دوم، ویژگی‌های شخصیتی است. دیدگاه دانشجویان در زمینه عوامل علی اثربخشی تدریس با نتایج پژوهش Fernandez Garcia et al. (2019) تقریباً همخوان است که در آن ایجاد جو مناسب یادگیری، مدیریت کلاس کارآمد، وضوح در آموزش، تدریس فعال و توجه به راهبردهای آموزش و یادگیری از مهم‌ترین عوامل تدریس اثربخش از دیدگاه دانش‌آموزان هستند. بر اساس نتایج پژوهش Rasid et al. (2020) نیز فرهنگ یا جو کلاس یکی از

درس و استاد، به منظور اثربخشی تدریس معرفی کرده‌اند، از این رو در مدل ارائه شده برای عوامل مؤثر در تدریس اثربخش مقوله‌ی جذب دانشجو نسبت به سایر عوامل در جایگاه مرکزی قرار گرفته است.

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر که در سایر پژوهش‌ها بررسی نشده است، دستیابی به اولویت‌بندی عوامل غیراثربخش در تدریس می‌باشد. با توجه به یافته‌ها «عدم تعهد شغلی، ارزشیابی ناعادلانه، برخورد نامناسب استاد، روش تدریس سنتی و توان‌مندی علمی پایین» به ترتیب فراوانی از مهم‌ترین عواملی هستند که به غیراثربخش شدن تدریس می‌انجامند. Poushaneh et al. (2019)، ضعف در رعایت حقوق برابر، ضعف در تناسب کتب درسی با فرهنگ، زبان و قومیت‌های مختلف، دسترسی به فرصت‌های عادلانه آموزشی به تناسب جنسیت، ضعف در تحقق زمینه مناسب برای تحصیل بازماندگان از تحصیل، ضعف در توجه به تدریس ادبیات بر اساس قومیت‌ها، ضعف در رعایت استانداردهای مربوط به نسبت دانش‌آموز به معلم، ضعف در رعایت نسبت دانش‌آموز به فضای تراکم دانش‌آموزان، توزیع نابرابر نیروی انسانی مجرب، ناعادلانه بودن منابع مالی و بی‌توجهی به توسعه و گسترش آموزشی را از جمله عوامل عدم تحقق فرصت‌های عادلانه‌ی آموزشی ذکر کرده‌اند. نتایج پژوهش حاضر رهنمودهای مفیدی در راستای تحقق تدریس اثربخش برای اساتید و تصمیم‌گیرندگان نظام آموزش عالی در بر دارد. بر اساس یافته‌های حاصل از عوامل مؤثر در تدریس اثربخش و عوامل غیراثربخش در تدریس از دیدگاه دانشجویان، ۳۰ راهکار به منظور دستیابی به تدریس اثربخش در آموزش عالی در جدول شماره ۵ ارائه شده است. این راهکارها در ۷ بخش ویژگی‌های فردی، استفاده از تکنولوژی و شیوه‌های متنوع تدریس، نظارت و ارزشیابی، راهنمایی و ایجاد انگیزه، ارتباط استاد و دانشجو، مدیریت کلاس و برنامه‌ریزی آموزش و امکانات آموزشی و رفاهی ارائه شده‌اند.

(Rahimi and Azhagh (2010) در ارتباط با تأثیر آموزش تکلیف‌محور بر مهارت خواندن و پیشرفت تحصیلی نشان داده است که استفاده از روش تکلیف‌محور بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان در درس زبان تخصصی مؤثر بوده است. یافته‌های پژوهشی (Schonwetter et al. (2006 نیز فراوانی تکالیف را از جمله عوامل مؤثر در تدریس اثربخش عنوان کرده‌اند. توان‌مندی علمی استاد نیز در اولویت چهارم قرار داشت. در یافته‌های پژوهشی، (Abedini et al. (2010، Mozaffari et al. (2010، Talebzade Shoshtari et al. (2017، Sameri et al. (2019، Siamian et al. (2013 و Al-Ani et al. (2012) به توان‌مندی علمی و تسلط استاد به‌عنوان معیاری از تدریس اثربخش و یا ویژگی‌های یک استاد توان‌مند اشاره شده است. در پژوهش‌های (Gurney (2007، Kelly (2007 و Ghorbani et al. (2009) توان‌مندی علمی استاد به‌عنوان نخستین اولویت تدریس اثربخش معرفی شده است. نتایج پژوهش Moezi et al. (2010) نشان داده است که توانایی علمی مدرس از دیدگاه دانشجویان و اساتید اولین اولویت در معیارهای مدرس خوب می‌باشد. بر طبق یافته‌های پژوهشی (Asgari and Mahjoub (2010) Modab دانش‌پژوهی از دیدگاه اساتید اولین اولویت و از دیدگاه دانشجویان سومین اولویت تدریس اثربخش می‌باشد. در نهایت مقوله جذب دانشجو به‌عنوان پنجمین عامل مؤثر در تدریس اثربخش قرار گرفته است که با توجه به ارتباط آن با سایر مقوله‌ها به‌عنوان مقوله مرکزی انتخاب شده است. پیشینه پژوهشی و نظری در ارتباط با عامل جذب دانشجو یافت نشد و با اطمینان می‌توان گفت این مقوله از جمله عواملی است که با استفاده از روش کیفی و مصاحبه و به‌کارگیری روش بنیادبخشی نظریه‌مجال مطرح شدن پیدا کرده است. جذب دانشجو از جمله عواملی می‌باشد که شرکت‌کنندگان در پژوهش به صورت مستقیم و غیرمستقیم به آن اشاره کرده‌اند. در بسیاری از موارد دانشجویان داشتن ویژگی‌هایی چون قدرت بیان، آراستگی ظاهر، تسلط در درس و غیره را به‌عنوان عواملی مؤثر در جهت جذب دانشجو به

جدول ۵: راهکارهای پیشنهادی جهت تدریس اثربخش

شماره	راهکارهای پیشنهادی جهت تدریس اثربخش
۱	استاد نظم داشته باشد و بدون تأخیر در کلاس حضور داشته باشد.
۲	استاد با انگیزه و آمادگی روحی و جسمی تدریس کند.
۳	استاد از لحاظ ظاهری آراسته و مرتب باشد.
۴	تن صدای استاد متناسب و رسا باشد تا در کلاس توجه دانشجویان را جلب کند.
۵	شیوه‌ی تدریس متناسب با محتوا باشد.
۶	نظم موجود در مباحث مورد تدریس رعایت شود و از پراکنده‌گویی اجتناب شود.
۷	استاد با تسلط بر روی مباحث درسی، توانایی پاسخ‌گویی به سؤالات را داشته باشد.

ادامه جدول ۵: راهکارهای پیشنهادی جهت تدریس اثربخش

شماره	راهکارهای پیشنهادی جهت تدریس اثربخش	
۸	با ارائه دانش و اطلاعات جدید به دانشجویان، آن‌ها را از دانش روز برخوردار کنید.	استفاده از تکراری
۹	استاد کارهای پژوهشی انجام دهد.	
۱۰	به دروس عملی بیشتر اهمیت داده و به صورت کاملاً عملی کار شوند.	
۱۱	داشتن تجربه تدریس و کارهای عملی مرتبط با تخصص خود داشته باشد.	
۱۲	روش تدریس در طول ترم‌های متوالی تغییر یافته و به صورت یکنواخت نباشد.	استفاده از تکراری
۱۳	به منظور ایجاد تنوع در تدریس از روش‌های مختلفی چون صحبت کردن، استفاده از تابلو، جزوه گفتن، پخش فیلم، پاورپوینت و غیره استفاده شود.	
۱۴	از مثال‌های عینی، جالب و کاربردی محتوا استفاده شود.	نظارت و ارزشیابی بر دانشجویان
۱۵	نحوه‌ی ارزشیابی در طول ترم مشخص شود.	
۱۶	کارهای گروهی دانشجویان از نظر همکاری و فعالیت داشتن تمام اعضا مورد نظارت قرار گیرد.	
۱۷	داشتن برنامه و طرح تدریس کلی و جزئی برای ترم تحصیلی به صورتی که به اطلاع دانشجویان هم رسانده شود.	راهبردی و ایجاد انگیزه
۱۸	اساتید دانشجویان را در زمینه‌های مختلف تحصیلی و غیرتحصیلی راهنمایی و مشاوره کنند.	
۱۹	با راهنمایی دانشجویان به منظور آشنایی با رشته و کاربرد آن، مشاغل مرتبط با رشته، مشکلات و محدودیت‌های رشته و آشنایی با محیط کار آینده نسبت به آینده شغلی به آن‌ها آگاهی‌هایی داده شود.	ارتباط استاد دانشجو
۲۰	رابطه‌ی خوب و صمیمانه بین استاد و دانشجو برقرار شود.	
۲۱	به جلب مشارکت دانشجویان در تدریس پرداخته شود.	
۲۲	دانشجویان بتوانند به صورت حضوری، تلفنی، پیامک و ایمیلی به استاد دسترسی داشته باشند.	
۲۳	استاد قدرت بیان مناسبی برای انتقال مطالب داشته باشد.	مدیریت کلاس و برنامه‌ریزی آموزش
۲۴	با ایجاد تنوع در حین تدریس، دادن وقت استراحت کوتاه و تنظیم وقت کلاس، مدیریت زمانی تدریس رعایت شود.	
۲۵	جدی بودن در تدریس و استفاده از شوخی بجا و مناسب باشد.	
۲۶	اساتید دروس مرتبط با رشته خود را تدریس کنند	
۲۷	تعداد دانشجویان هر کلاس از حد معینی تجاوز نکند.	مکانات آموزشی و رفاهی
۲۸	دروس نظری و عملی مرتبط به هم در طول یک ترم تحصیلی ارائه شوند.	
۲۹	به امکانات آموزشی چون کتابخانه، رایانه، اینترنت، وسایل آزمایشگاهی و موقعیت کلاس و تجهیزات مورد نیاز آن توجه شود.	
۳۰	به موقعیت رفاهی دانشجو از نظر خوابگاه، وضعیت اتاق‌ها و سالن مطالعه، تردد و سلف توجه شود.	

پیشنهاد می‌شود عوامل تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان و اساتید در پژوهش‌های گسترده‌تر در سطح منطقه‌ای و ملی بررسی گردد.

از منظر پژوهشی، پیشنهاد می‌گردد پژوهش‌های آتی دیدگاه دانشجویان و اساتید آنان در خصوص تدریس اثربخش را به طور همزمان مورد بررسی قرار دهند. محدود بودن گروه نمونه به دانشجویان دانشگاه بیرجند، از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر است و با توجه به بافت و جو سازمانی ویژه هر دانشگاه،

منابع

Abdi, H., Nasr, A. R., Jafari, I. M., & Rabiee, M. (2011). رابطه دانش فراشناختی و میزان اثربخشی تدریس اعضای [A study of the relationship meta- cognitive knowledge and amount of effective teaching among faculty members of public universities]. *The Journal of New Thoughts on Education*, 7(2), 83-106. <https://doi.org/10.22051/jontoe.2011.142>

Abedini baltork, M., Mansoori, S., & Kamali Ardakani, H. (2020). شناسایی و سطح‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس اثربخش در دانشگاه‌های علوم پزشکی بر مبنای مدل‌سازی ساختاری تفسیری (مطالعه‌ی موردی: دانشگاه شهید صدوقی یزد) [Identifying and leveling the Factors Influencing the effective teaching in Universities of Medical Sciences based on Interpretative Structural Modeling (Case Study: Shahid sadoghi University of Medical Sciences)]. *Journal of*

- JundiShapur Educational Development, 11(2), 131-119.
- Abedini, S., Kamalzadeh, H., Abedini, S., & Aghamolaei, T. (2010). معیارهای یک استاد خوب دانشگاهی [Perspectives of medical students regarding criteria for a good university professor, Bandar Abbas, Iran]. *Medical Journal of Hormozgan University*, 4(3), 241-245.
- Alharbi, A. F., & Surur, R. S. (2019). The Effectiveness of Oral Assessment Techniques Used in EFL Classrooms in Saudi Arabia from Students and Teachers Point of View. *English Language Teaching*, 12(5), 1-19. <https://doi.org/10.5539/elt.v12n5p1>
- Alzobiani, I. (2020). The Qualities of Effective Teachers as Perceived by Saudi EFL Students and Teachers. *English Language Teaching*, 13(2), 32-47.
- Al-Ani, W., Albarwani, T., & Al Buloshi, S. (2012). Defining effective teaching in Oman: Searching for consensus?. *Educational Research*, 3(1), 87-96.
- Abdolmaleki, S., Maleki, H., & Farjadmand, L. (2019). مولفه‌های اثرگذار بر تدریس اثربخش معلمان (مطالعه مورد: [Factors affecting effective teaching teachers (The case of the fifth grade of primary school teachers in Tehran)]. *Teaching and Learning Research*, 16(1), 123-135. <https://doi.org/10.22070/tlr.2020.3009>
- Asady, M., Gholami, K., & Bolandhematan, K. (2015). عوامل و مولفه‌های بنیادی تدریس اثربخش در آموزش عالی. [The Fundamental Components of Effective Teaching in Higher Education from the Perspective of Students and Faculty Members at University of Kurdistan]. *The Journal of New Thoughts on Education*, 11(1), 123-149. <https://doi.org/10.22051/jontoe.2015.393>
- Asgari, F., & Mahjoub Modab, H. (2010). مقایسه ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه مدرسین و دانشجویان دانشگاه [Comparison of the characteristics of effective teaching from the perspective of teachers and students of Guilan University of Medical Sciences]. *Developmental Steps in Medical Education*, 7(1), 26-33.
- Bobe, B. J., & Cooper, B. J. (2020). Accounting students' perceptions of effective teaching and approaches to learning: impact on overall student satisfaction. *Accounting & Finance*, 60(3), 2099-2143.
- Erdugan, F. (2020). Contribution and Importance of Student Ideas in Physical Education Lessons: From a Literature Review towards a New Approach. *African Educational Research Journal*, 8(2), 258-261.
- Eslamian, H., Eslamian, Z., & Karami, M. (2018). مطالعه رابطه بین میزان به کارگیری معیارهای تدریس اثربخش توسط [Study the relationship of applying the criteria for effective teaching by faculty With students morale Bitch]. *Research in Curriculum Planning*, 15(29), 132-147.
- Fernandez-Garcia, C. M., Maulana, R., Inda-Caro M., Helms-Lorenz, M., & Garcia-Perez, O. (2019) Student Perceptions of Secondary Education Teaching Effectiveness: General Profile, the Role of Personal Factors, and Educational Level. *Front. Psychol.*, 10: 533. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00533>
- Ghorbani, R., Haji-Aghajani, S., Heidarifar, M., Andade, F., & Shams-Abadi, M. (2009). بررسی دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری و پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی سمنان درخصوص ویژگی‌های یک استاد خوب دانشگاهی [Viewpoints of nursing and para-medical students about the features of a good university lecturer]. *Koomesh*, 10(2), 77-84.
- Gurney, P. (2007). Five factors for effective teaching. *New Zealand Journal of Teachers' Work*, 2(4), 89- 98.
- Kelly, C. (2007). Student`s perceptions of effective clinical teaching revisited. *Nurse Education Today*, 27, 885- 892.
- Kyriacou, C. (2009). *Effective teaching in schools*. Nelson Thornes.
- Mahmodi, H., Erfani, N., Jomehri, F., & Niusha, B. (2019). تدوین و اعتباریابی پرسشنامه تدریس اثربخش آموزگاران. [Compilation and Examining the Validation of a Questionnaire Regarding Teachers' Effective Teaching Method]. *Educational and Scholastic studies*, 8(1), 49-78.
- Marzano, R. J. (2007). *The art and science of teaching*. Association for Supervision and Curriculum Development.
- McKeown, R. (2011). *In to the classroom: a practical guide for starting student teaching*. The University of Tennessee Press.
- Mirzaei, M., & Azizian, F. (2012). ارزیابی روش‌های آموزشی دو جانبه و تکلیف‌محور نسبت به شیوه سخنرانی یکسویه و مرسوم در دوره کارشناسی [Assessment of interactive and Task-Based Learning (TBL) methods compared to the conventional method of undergraduate teaching]. *Jmed*, 7(1), 10-17.
- Moezi, M., Shirzad, H., Zamazad, B., & Rohi, H. (2010). دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان درمورد ارزشیابی اساتید و معیارهای موثر در تدریس استاد در دانشگاه علوم پزشکی [Evaluation process in viewpoints of academic staff and students in Shahrekord University of Medical Sciences]. *J Shahrekord Univ Med Sci*, 11(4), 63-75.
- Mohaddesi, H., Feizi, A., & Salem R. A. (2012). بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه [Comparison of teachers and students opinions toward

- effective teaching standards in urmia university of medical sciences]. *Nurs Midwifery J*, 9(6).
- Mozaffari, N., Mohammadi, M. A., & Dadkhah, B. (2010). ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه [Characteristics of effective teaching from the perspective of Ardabil medical students]. *Scientific and Research Journal of the School of Nursing and Midwifery*, 12, 62-68.
- Najafiyalyai, M., Sharif, F., Jamshidi, N., & Karimi, S. (2011). درک دانشجویان از تدریس موثر در آموزش پرستاری: یک مطالعه کیفی [Students' perceptions of effective teaching in nursing education: A qualitative study]. *IJNR*, 5(19), 6-15.
- Neekshaan, Sh., Nasr Esfahani, A. R., Meershaah Jafee, E., & Ansaaree, M. (2010). میزان استفاده استادان از محتوای درسی مناسب برای دانشجویان استعداد درخشان و عادی [The extent to which professors use the appropriate course content for gifted and ordinary students]. *New Educational Thoughts*, 5(4), 67-90.
- Panjehpour, M., & Ataee, N. (2012). مقایسه روش آموزش مساله‌محور با روش استادمحور در تدریس بیوشیمی متابولیسم [Comparison the effectiveness of problem solving method with lecture-based method in the teaching of metabolic biochemistry]. *Iranian Journal of Medical Education*, 11(9), 1318-1325.
- Poonyakanok, P., Thisayakorn, N., & Digby, P. W. (1986). Student evaluation of teacher performance, Some initial research findings from Thailand. *Teaching & Teacher Evaluation*, 2(2), 145- 154.
- Poushaneh, K., Nobakht, M., & Hoseinzadeh, M. (2019). بررسی تحقق فرصت‌های عادلانه آموزشی در مقطع ابتدایی [The Realization of Equal Educational Opportunities in Tehran Elementary Schools Based On the Law of Fifth National Development Plan]. *Journal of Management and Planning in Educational System*, 12(2), 157-180. <https://doi.org/10.29252/mpes.12.2.157>
- Raadabadi, M., Sadeghifar, J., Bahadori, M., Dargahi, H., Fourozanfar, F., Hamouzadeh, P., & Sedigh Marofi, Sh. (2013). عوامل موثر بر تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان: کاربرد فرایند تحلیل سلسله مراتبی [Prioritizing the Factors Influencing Effective Teaching from the Viewpoint of Students: The Use of Analytical Hierarchy Process (AHP)]. *Iranian Journal of Medical Education*, 12(11), 817-825.
- Rahimi, M., & Azhegh, H. (2010). تاثیر آموزش تکلیف‌محور بر مهارت خواندن و پیشرفت تحصیلی دانشجویان مهندسی در درس زبان [The Impact of TBLT on Mechanical Engineering Students' Achievement and Reading Comprehension in an ESP Course]. *Technology of Education Journal*, 5(1), 49-57. <https://doi.org/10.22061/tej.2010.312>
- Rama, S. (2011). Professors performance for effective teaching (Kosovo case). *Procedural Social and Behavioral Science*, 12, 117- 121.
- Ramezani, T., & Dortaj Ravari, I. (2009). بررسی ویژگی‌های یک مدرس اثربخش و عوامل آموزشی موثر بر کارآمدی وی از دیدگاه مدرسین و دانشجویان دانشکده‌های پرستاری دانشگاه علوم پزشکی کرمان [A study of the characteristics of an effective teacher and educational factors affecting his efficiency from the perspective of teachers and students of nursing schools in Kerman University of Medical Sciences]. *Journal of the Center for the Study and Development of Medical Education*, 6(2), 139-148.
- Ramsden, P., Prosser, M., Trigwell, K., & Martin, E. (2007). University teachers' experiences of leadership and their approaches to teaching. *Learning and Instruction*, 17(2), 140-155.
- Rasid, N. S. M., Nasir, N. A. M., Singh, P., & Han, C. T. (2020). STEM Integration: Factors Affecting Effective Instructional Practices in Teaching Mathematics. *Asian Journal of University Education*, 16(1), 56-69.
- Roshan, A. R. (2011). بهینه‌یابی ظرفیت پذیرش دانشجو در [Determining the Optimal Capacity for Student Admission among Public Universities in Iran]. *IRPHE*; 16(4), 97-115.
- Safari M., Yazdanpanah, B., Ghafarian H. R., & Yazdanpanah, S. (2006). مقایسه تاثیر تدریس به روش سخنرانی و مباحثه بر میزان یادگیری و رضایت دانشجویان [Comparing the Effect of Lecture and Discussion Methods on Students' Learning and Satisfaction]. *Iranian Journal of Medical Education*, 6(1), 59-64.
- Sameri, M. (2019). ارائه مدل تدریس اثربخش در دانشگاه: تحلیل [Effective Teaching Model in University Based on the Faculty Member's Views]. *Management in the Islamic University*, 8(1), 183-205.
- Schonwetter, D. J., Lavigne, S., Mazurat, R., & Nazarko, O. (2006). Students perceptions of effective classroom and clinical teaching in dental and dental hygiene education. *Dental Education*, 70(6), 624- 635.
- Siamian, H., Bala Ghafari, A., Aligolbandi, K., Reza Nezhad, S. F., Sharifi Nick. M., Shahrabi. A., & Ghazi Zadeh, Z. (2013). ویژگی‌های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان [Characteristics of a Good University Lecturer According to Students]. *J Mazandaran Univ Med Sci*, 22 (96), 106-113.
- Sloan, D., Donnelly, M., & Schwartz, R. (1996). The surgical clerkship: characteristics of the effective teacher. *Medical education*, 30(1), 18- 23.
- Strauss, A., & Corbin, J. (2008). کیفی: اصول روش تحقیق [Principles of Qualitative Research Methodology: Basic Theory; Procedures and methods]. (B. Mohammadi,

Trans.). Institute of Humanities and Cultural Studies.
Talebzade Shoshtari, L., Khamesan, A., & Pourshafei, H. (2017). اسنادهای اساتید موفق در تدریس [Attributions of
نظریه اثربخش بر مبنای روش بنیادبخشی نظریه

Successful Professors in Effective Teaching based on Grounded Theory Method]. *The Journal of New Thoughts on Education*, 13(3), 211-228.
<https://doi.org/10.22051/jontoe.2017.7898.1112>